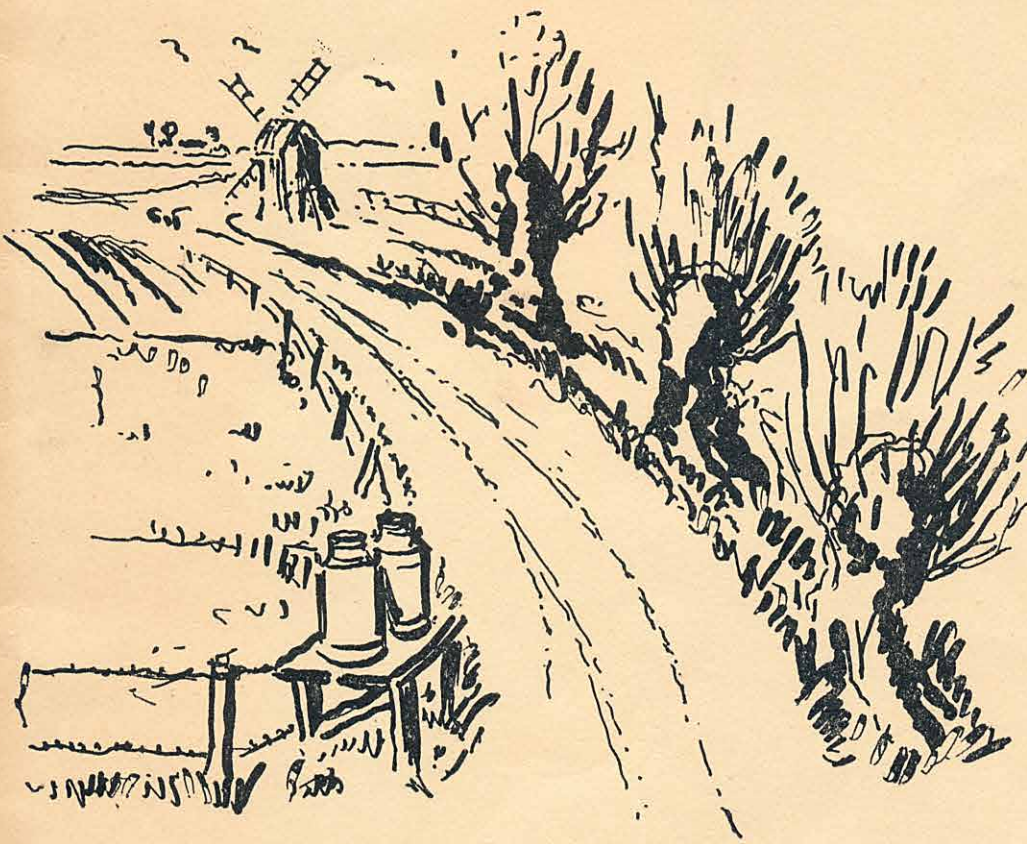

Byarbörnet

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

*Men allt är så ödsligt naket,
och jorden är brun och grå,
och stubbade, låga pilar
kring nyplöjda marker stå.*

(Ola Hansson)

Min första tjänst

Skåneförfattaren O L O F R A S M U S S O N

berättar för Byghornets läsare om sin barndom i Vismarlöv för ett halvt sekel sedan

Redan dagen efter examen i april 1897 var jag på väg till min första tjänst. Jag hade då hunnit med att bli något mer än åtta och ett halvt år. Vi bodde i "Vittenbjer", ett hus som låg uppåt vägen och ägdes av Klågerups gods. Fast jag gick i Vismarlövs skola och tillhörde Hyby församling.

Naturligtvis undrade jag mycket hur det skulle bli att komma ut och tjäna. Liten var jag till växten och tämligen tunn, men kvick som en vessla. Och fars ord till mig, sen han varit och "fäst" mig: "Aja Olof, en liden hinger å gjorra mied, men en stor vänner si om", stärkte mig mycket, ja, så pass, att de största och starkaste drängar skulle få se på annat när jag kom med.

Men ändå kände jag mig en smula osäker, för att inte säga ganska orolig, där jag gick vid sidan om mor på den s. k. gräsvägen, som ledde förbi "Rösten" och upp mot lantbrukare Jöns Mauritsons gård i Vismarlöv. Mor skulle ju följa mig i tjänst, och hon bar mitt lilla paket med kläder inlindade i en tidning. Jag minns att det var en solig, klar dag, men bitande kall, och innan vi hunnit fram, hade vi fått en hagelskur över oss. Men lärkan sjöng ändå, och gula blommor, som jag inte då visste vad de hette, lyste i gropkanterna.

Så sa jag: "Honn tror mor de bler å tjena?"

Och mor svarade: "Aja, de e ente så farlet. Ja va minsann borra sju år norr ja kom ud, å du e mer än itt å itt hallt år gamlare. Å gjorr en borra, va di sier, å e snäll å dokti, så ska du få se add de bler rektet bra. Å mor Jins Mavers e så snäll, så hon vidd ente säl om de. Å di löver bra darr, sier folk, så kanske rätt som de e, har du litt mer sul på köftana".

Jamen, det var ju några tröstens ord på vägen och vilka jag mer än en gång senare kom att begrunda.

Mina löneförmåner från april och fram till den förste november var inte tagna till i överkant. Maten skulle jag få, därtill tvätt och logi jämte en kostym kläder samt ett par "silla", vilket är ungefär detsamma som ett par byxhången. Det var allt. Till kostymen och "sillana" återkommer jag lite längre fram i denna skildring.

Om en stund var vi framme. På gården var ingen hemma mer än hunden som stod vid sin koja intill porten. Han gav hals och tjöt och skällde så det hördes över hela byn. Men vi hade inte stått så värst länge där inne på den kringbyggda gården, förrän porten öppnades utifrån och tre kvinnfolk kom in. Det var "mor Jins Mavers", dottern Johanna och pigan Maria. Hon tilltalades, som sed var, endast med "Marri". De kom fram till oss alla tre och hälsade på och nämnde något om att de haft besvär med "räckorna" — hemvävda linneräckor, som de lagt till blekning i ängen.

"I kommer ju precis lagom", sa moran, "förr om en liden stong ska vi ha midda — klydbolla å mannagrynsvälling — de kan I vell eda?"

"Ja tack", sa mor, "di som ente kan eda de — di kan gå darr me sin tomme kro".

"Gå då me ing!"

Tallrikar och knivar, men inte gafflar, och hornskeदार kom på bordet med fart och vana, och rätt som det var kom drängen körande in på gården med en gammal man bak i vagnen, sittande på en guanosäck. Båda såg ut ungefär som jag tänkt mig Lots hustru sedan hon blivit en

saltstod. I bibeln står på något ställe: "Kom som du är" och det gjorde gubben "Jins Maversen" och hans dräng Johan, vilket dock skall uttalas Johánn. Lika smutsiga på kläderna och otvättade som jag såg dem på gården kom de om några minuter in och satte sig vid middagsbordet. Bonden satt vid övre bordsändan, så moran, dottern Johanna och pigan. Vid den andra sidan, ut mot gården, hade drängen sin plats, och näst efter honom kom jag att sitta. Mor bjöds att sitta vid nedre bordändan. Bordskivan var av sten och utan duk. När vi satt oss till bords alla, sa gubben:

"Jaså, där e vår lille vöjtepåg. Du kan vell lesa?"

Jag hoppade till. "Lesar" var ju det bästa jag visste, och mina hemligaste drömmar som liten påg var ju att få bli präst eller åtminstone skolemästare. Men jag hann inte svara på frågan förrän mor sa: "Ja, e de nåd som han duer ti, så e de de, men vaforr frågar Jins Maversen om de?"

"Jo forrstår Bengta Rasmus Ols, vi bruar alti lesa en bid ve bored, å de har ja säl nästan alltid gjort, men ja har ente så gott om tänn i mongen nu, så ja tänkte, add Olof kunde gjorra de. De var ju så han hidde!"

"Ja", sa mor, och gav mig ett ögonkast. Kvickt som blixten reste jag mig, knäppte händerna och lade dem på bordskivan och läste högt och tydligt: "I Jesu namn till bords vi gå, välsigna Gud den mat vi få, amen!"

Gubbens tandlösa mun följde med mina ord, det såg jag tydligt, och när det var slut, nickade han mot mig som för att tacka, men sa bara: "Ja, var så goa å ed allesammans!"

Efter måltiden tackade mor och sade adjö, sedan hon först förmanat mig att vara snäll och duktig. Så fick jag följa med Johan in i drängkammaren, där jag skulle komma att tillbringa det mesta av fritiden under 6½ månader. "Rummet" låg intill porten med hästar och kor som allra närmaste grannar, d. v. s. vägg i vägg. Det var inte möblerat med något annat än en trä-säng av allra enklaste slag samt drängens skåp. Något annat i möbelväg fanns absolut inte. Ingen stol, inget bord. Drängens rakgrejor och borstar låg i fönsterkarmen och på fönsterposten hängde en spegel, en rund, i västfickformat. Jag såg sen, att drängen måste blunda med det ena ögat när

han rakade sig. Så ynkligt liten var spegeln. Jag tittade mig omkring för att finna någon plats för mitt fattiga paket, men då förbarmade sig Johan över mig och drog ut en låda i sitt skåp, där jag fick ha mina grejor.

Så lade han sig i sängen med sina guanolutande kläder.

"Vi har middesfrihed nu en time", sa han, "å vill du vila litt, ingan vi ska borja, så får du kryva opp bagom mej." Det dröjde inte länge förrän drängen snarkade. Värre hade jag aldrig hört. Men han hade något fel i näsan. Folk sa att han "snöfta". Självt kunde jag inte sova. Hunden skällde och höll ett förfärligt kakalorum hela tiden, korna ryckte i sina bindslen och hästarna slog hovarna mot stenläggningen.

Precis klockan ett kom bonden och bultade hårt på dörren med orden: "Opp nu, forr nu e de tid igen!" Jag kom fortare än kvickt ur sängen och var ute på gården innan drängen fått träskorna på sig. "Du va mi en rapp en", sa bonden och flinade. "De fösta du nu ska gjorra de bler ti gå opp ti Mårtensens å hämta tidningen, de e Dagblaed, vi har den ihopa, så lesar di den forst dinne vickan. Kom me udom porten, så ska ja visa hår di bor. — Sin du så kommer him, så ska du ta rullebören som står där henne, å rulla ud på klöversticked å plocka sten. Du får ta en träping eller nåd å ta upp di som lier hårt. Men minger stena än kjullingaägg behöver du ente ta. Så ska du rula henn ti markväjen du ser å lägga dom i en bunke".

"Ja", svarade jag utan att precis veta hur det skulle gå till med stenplockningen. Jag ångrade dock en smula att jag skyndat mig så rasande med tidningen, ty eftermiddagen kom att bli mycket lång. Rullebören var tung, klumpig och därtill osmord, så mången positivhalare skulle ha blivit avundsjuk om han hört de höga toner bören gav ifrån sig. För mig var den tomma rullebören lass nog, därtill var den så bred mellan skalmarna, att mina armar närpå stod i vågrät linje, när jag sköt den framför mig. Det var inte många stenar jag kunde "lässa" i för var gång jag måste tömma, och för att i någon mån underlätta arbetet måste jag lägga dem längst framme vid hjulet. I mer än fjorton dagar fick jag hålla på med detta. Alldeles ensam. Och inte ens den mest olämpliga väderlek förmådde bonden att ändra på mitt arbete. Mina naglar var

uppslitna, och skinnet på insidorna av mina handleder var rött som blod. — En dag kom bonden själv ut till mig och gav mig "lillemidda", och när jag sade "tack så mied" för smörgåsen, svarade han: "En tackar ente forr maden — den arbejer en forr!"

Som omväxling på arbetet fick jag dock två gånger om dagen "måga unger koorna", bära hackelse till hästarna, springa efter tidningen, rulla efter svagdricka och mycket, mycket annat.

I "sockerbedesticked" fick jag också vara med, både vid hackningen och gallringen. Jag minns dock, att jag vid gallringen slapp undan med att få endast en rad, medan drängen och pigan hade två. Så kunde jag ibland ta igen mig flera minuter, innan de "gallrat fatt mig", ty då var jag alltid före. Men då jag låg där på betfältet, tänkte jag ändå många gånger på de fria somrar jag tidigare haft nere i Marieberg med tusen och en lekar. Men det fick ju gå. Nu var jag stora karlen — om ett par månader skulle jag fylla nio år.

Gården, där jag hade min första tjänst, var av den rätt vanliga typen: längorna i fyrkant, halm-tak med "ryggaträ" på alla längorna. Arealen var väl c:a 30 tunnland, ganska lerig och hård jord. Kreaturen utgjordes av ett par hästar, 7 eller 8 kor och många ungdjur, 5 eller 6 får med lamm, en del grisar och en gammal modersugga samt en hel massa fjäderfä.

I början av min berättelse talade jag om mina löneförmåner, och ni lade nog märke till, att jag inte nämnde om några kontanter. Men även sådana fick jag. Jag hade nämligen i uppdrag att samla in alla hönsägg och bära dem upp i köket. Hönsen, som aldrig gick instängda, behagade söka upp alla möjliga ställen att värpa på, både i stallarna och på "gällana" och ute i buxbomshäckarna i haven. Med en kasse i handen gällde det att leta reda på så många ägg som möjligt och för detta värv hade jag att inkassera 2 öre för varje tjog. Ibland kunde det hända, att jag på en dag fick två tjog, och då blev ju dagsförtjänsten 4 öre. En annan dag ville pullorna bara komma med ett halvt tjog, och då blev det endast 1 öre. Medelförtjänsten blev omkring 21 öre i veckan, och pengarna fick jag av moran varje söndag förmiddag. De äggulor jag själv åt upp under veckans lopp, fick jag förstås ingen förtjänst på.

Att undan för undan och dag för dag tala om

allt som hände och skedde går ju inte för sig i en skildring som denna, utan vi får nöja oss med vad jag nu, femtiätt år efteråt, kan komma ihåg och vad jag tror möjligen kan roa er.

Många gånger hade jag hört talas om att folk "sjong maj i by" men hade själv aldrig varit med om det. Men efter bara fjorton dagars tjänst drog det ihop sig till en fest. Rätt som vi ligger, drängen och jag, och klockan kan kanske vara nio på kvällen, sätter hunden i att skälla, som om det gällt själva domedag. Strax därpå får vi höra sångröster av skilda sorter och styrkegrad utanför porten. Och jag hör att varje vers slutar med: "Sommaren är ljuvli forr ungdommen".

"Jusses påg", skriker Johánn till, "opp me di, forr de sjunger maj i by udanforr". Aldrig i mitt liv trodde jag, att den sävlige Johánn skulle få byxor och träskor på sig så fort som han fick, och jag får erkänna att han kom före mig ut på gården och låste upp porten.

En tämligen brokig skara av både drängar, pigor och pågar stormade under skrål och buller och sång in på gården, flera av dem bar korgar och den största, som bars upp av två stycken, var en s. k. agnakorg, vilken rymde 150 liter. En skötte ett gnälligt dragspel och en annan slog på tamburin. Och det märktes på flera sätt, att även "Smithens droppar" var med i spelet. Hela visan kunde jag på den tiden, och det dröjde inte alls länge förrän jag hade blandat min gälla röst i den märkliga kören. Vi gormade både länge och väl och jag trodde alldeles bestämt att sångarna skulle klämma till med versen där det står:

*"Här ller du in ve din vägg,
maj e välkommen,
så lus å lopper eder dej opp,
sommaren e ljuvli forr ongdommen"*

Men just som jag var som "räddast" öppnades köksdörren och dottern och pigan kom ut med ett stort fat med ägg, som jag la ner bland hackelsen i den stora korgen. Tackversen sjöngs naturligtvis så det dånade som när åskan går, och hunden var särskilt arg på den som spelade dragspel. Johánn bytte ut träskorna mot ett par pjäxor, slängde på sig en överrock och följde med sällskapet. Jag ville också följa med, men drängen sa bara "add ditte e ente nåd forr glutta". Och det var det säkert inte heller. Så jag gick in i

drängkammaren igen, kröp ner i sängen och sov gott till den 1 maj. Men Johánn var inte "människa" på flera dagar. "Äggagilled" slutade nämligen med ett "hondans allo", d. v. s. slagsmål.

Som jag vidrört tidigare skulle jag ju "lesa ti bords", men min läsekonst togs i anspråk även på annat sätt. På den tiden utgav något förlag från Ystad almanackan (den vanliga 14-öres) och bland annonserna på dennas omslag fanns bygdemålshistorier av Tröl Sjinssen. Jag hade vid ett tillfälle läst några rader härav, och det fick jag ofta göra om. Ja, jag var ju inte precis svårbedd heller. Så ibland efter kvällsmaten kunde husbonden säga: "Du Olof, du leser vell litt i almanackan i kväll. Du kan kanske ta den om han — 'Olaves i Mossen som reste po järnväg å gick po kommedispetakel i Malme'? Eller om den därne cigaremagaren från Malmö, som va så höjféari så han skulle gå flere trin forre sin far. Ja, fy forr drån, va di kan ble rälja i stan".

Så fick jag föreläsa ur hus- och livorganet "Dagblaed". Där fanns mycket, som tilldrog sig uppmärksamhet. Helga Fägerskiölddramat, "Blå prinsens" förmälning, notis om en apparat med vilken levande bilder kunde framställas o. s. v. I allra främsta rummet kom dock nyheterna från Nordpolen och Andréé, Strindberg och Fraenkel. Ibland hände det att jag hade läst allt om dem, innan jag hann hem med tidningen. Minns ni att det också kom ut en visa om Andréé? Den började så här:

*"Man har väl hört om den goda idé,
som skall utföras af herr Andréé,
han far vid munter sång
till Nordpolen pr ballong.*

*Hvad skall han göra där
hör jag mången fråga här,
men jag det förklara vill,
om ni vill höra till.*

*Jo, se axeln på vår planet
den har börjat att bli het.
Nu skall Andréé med talg och fett
smörja den, så den går lätt."
O. s. v.*

Visan innehöll omkring tio verser och sjöngs, gnotades och visslades mycket flitigt.

Bland alla de tunga arbeten, som en girig bonde kunde ha i beredskap åt en "liden pågastackare", kunde det dock finnas något som jag betraktade som en verklig lättnad. Det fanns en torvmosse, en s. k. allmänning ett stycke från gården, där ortens bönder hade var sin bit att framställa torv ur. Där var mycket bra bete för korna, vilka några dagar under sommaren stod tjudrade där. Då hade jag blott att flytta dessa och se till att de inte blev lösa och stångade varandra ner i de djupa torvgravarna. Då kunde jag ligga timtal på ryggen och följa skyarna på himlen eller fånga "sommarfula" å "brimsa". Blev jag törstig fick någon av korna sörja för den detaljen. Jag hade med mig en flaska, som jag satte till en av spenarna och mjölkade. Men som sagt, det var bara några korta dagar den fröjden varade.

Att komma rakt från den sysselsättningen och gå ensam på ett stort potatisfält och med bara händerna dra upp tistlar, som gått i blom, var värre än det mesta. När det efter en vecka var färdigt, fick jag sitta fram till på en plog för att "tynga norr", när bonden skulle plöja på trädan, där "agerkålen" stod tät och hög som en vass. Den åkturen glömmar jag aldrig.

"Jins Maversen" och hans gumma gällde för att vara högkyrkliga och varje helgdag fick drängen, eller också han själv, dra fram landån och lägga den "fina sillen" på en av hästarna. Så bar det iväg till Hyby kyrka. Men i vardagslag kunde det dock hända, att han drog till med något kraftigare uttryck än som användes till "söndes".

Jag minns en dag det drog ihop till åskväder. Vi stod på logen — han och drängen och jag — och skar hackelse. Och det blev mörkt nästan som på natten. Tills en blixthöll på att blända oss. "Vi går ing", sa han plötsligt. "Kom me desamma!" Det blev ett herrans oväder med regn och hagel i stor myckenhet. "Olof", nästan kommenderade bonden, "ta psalmebogen på hyllan å les nåd!" — "Va ska jag lesa"? frågade jag. — "De gjorr desamma borra du les!" Jag slog upp nr 378 och läste högt och tydligt: "Förfäras ej du lilla hop, fast fiendernas larm och rop från alla sidor skalla . . ." då plötsligt det kom en blixthöll, så det kändes som om den sopat hela gården, och en skräll kom omedelbart så rutorna klirrade. Då for bonden upp från stolen, sprang mot dör-

"Jusses påg", skriker Johánn till, "opp me dí!"

ren och skrek: "Nu slog de min själ norr!" I sista sekunden hindrades han av sin dotter att komma ut. Till all lycka slog det inte ner i gården, men några famnar därifrån hade blixten kluvit en alm.

Mycket mera vore att berätta från denna min första plats, och det kan ju hända, att jag längre fram kan återkomma. Men för denna gång måste jag strax sätta punkt. Jag vill dock, innan jag slutar, nämna ett par ord om en kostym och de "silla" som jag skulle ha i lön. Det var en s. k. skattefallskostym, sydd av skraddaren i byn. Västen var så trång att jag ej kunde knäppa den, och byxorna, som egentligen endast skulle räckt till knäna, nådde ut över skorna. Så far sa, när han fick se dem: "Ja, di bler bra ti vintern, forr

du kan binga en trå om dom udanforr tärna, så sparar du hossor". Och mina byxhångslor, som skulle bli min stolthet, var bara ett par raka tygremsor med ett hål i var ända. De skulle läggas i kors över ryggen.

När jag slutade min tjänst den siste oktober och stod färdig att gå, kallade "mor Jins Mavers" mig till sig och sa mycket förtroligt:

"Ja, du Olof, du har vad så dokti hela dinne sommaren, så vi har allri hatt så dokti påg, så här ska du få nåd grant av mej, som du kan ha ti 'stykke' i skolan". Och så räckte hon mig en priskurant från en symaskinsfirma. Jag ljuger inte en stavelse, men jag glömmer det heller aldrig, så länge jag lever.